

TÓTH SÁNDOR MÁTÉ

NEMZETI ÉS/VAGY AULIKUS?

Kérdésfelvetések Pray György *Historiájáról* I. Ferdinánd és Szapolyai János küzdelmének tükrében

KIVONAT: Pray György (1723–1801) jezsuita történétíró a rend általános feloszlása után királyi történétíróként működött, e minőségében kapott megbízást egy magyar alkotmánytörténet (*historia statistica*) megírására. Az eredmény azonban egy az annalista történétírás hagyományát követő háromkötetes munka lett, amely 1799 és 1801 között jelent meg. Pray e kései munkájának keletkezési körülményei, illetve a szerző viszonya a nemzeti érdekekhez, valamint az udvarhoz a mai napig számos kérdést vetnek fel. Tanulmányunkban a *Historia regum Hungariae stirpis Austriacae* című harmadik kötetét a középpontba helyezve, illetve ebből néhány, I. Ferdinánd és Szapolyai János küzdelmét bemutató részletet kiemelve szeretnénk néhány felvetést megválaszolni, illetve továbbgondolásra javasolni.

KULCSSZAVAK: Pray György, I. Ferdinánd, Szapolyai János, barokk történétírás, nemzeti–aulikus szemlélet

Pray György, a (királyi) történetíró és a *Historia regum Hungariae*

Pray György (1723–1801) jezsuita történetíró, a 18. századi magyarországi latin nyelvű történetírás egyik meghatározó alakja, aki – bár megtartva még az annalista történetírás számos sajátosságát – irányt szabva a modern történetírásnak már levéltári kutatásokra alapozva, a források kritikai szemléletével írta meg történeti munkáit. Amikor 1773-ban XIV. Kelemen pápa (uralkodott 1769–1774) *Dominus ac Redemptor* kezdetű bullájával általánosan is feloszlatta a jezsuita rendet, Mária Terézia (uralkodott 1740–1780) királyi történetírónak (*historiographus regius*) nevezte ki, valamint 1777-től a budai Egyetemi Könyvtár *első őrének* (vagyis igazgatójának) feladatait látta el. A mindezek ellenére szűkös anyagi helyzetben élő királyi történetíró a gondtalan időskor reményében szeretett volna egyházi javadalomhoz is jutni (amiben sok egykori rendtársa is részesült). Kívánsága csak 1790-ben teljesült, amikor megkapta a nagyváradi kanonoki címet, azonban ugyanebben az évben könyvtárosi feladatai alól felmentették.¹

Amikor a rend megszűnésével Pray udvari szolgálatba lépett, már komoly elismerést vívott ki történetírói munkásságával. 1763–1770 között öt kötetben jelent meg az *Annales regum Hungariae, ab anno Christi CMXCVII. ad annum MDLXIV* (a továbbiakban *Annales*), amelyet a jezsuita történetíró fő művének tartanak. Ebben – ahogy a barokkos cím is elárulja – Magyarország történetét 997–1564 között, tehát Szent Istvántól I. Ferdinándig tárgyalja, megalkotva ezzel a magyar középkor első szakszerű, forrásokon és azok kritikus megközelítésén alapuló feldolgozását, tisztázva számos kronológiai kérdést is. Ugyanakkor még az annalista történetírás jegyeit is magán hordozva az ország történetét

1 Pray György életútjáról és munkásságáról a mai napig legrészletesebb feldolgozás Lischerong Gáspár SJ monográfiája: Lischerong 1937. A legújabb összefoglalást lásd Báthory Orsolya 2009-ben lezárt és 2010-ben megvédett, kéziratban maradt doktori értekezésében: Báthory 2009.

a királyok uralkodásával azonosítja, az eseményeket pedig évről évre haladva tárgyalja. Az *Annales* mellett a rend feloszlata előtti évekből kiemelkednek még őstörténeti munkái, az 1761-es *Annales veteres Hunnorum, Avarorum et Hungarorum, ab anno ante natum Christum CCX. ad annum Christi*, valamint a már 1774-ben kiadott *Dissertationes historico-criticae in Annales veteres Hunnorum Avarorum et Hungarorum*.

Pray György 1788-ban királyi történetíróként – Izdenczy József (1733–1811) államtanácsos közbenjárására – ismét jelentős feladatot kapott II. Józseftől (uralkodott 1780–1790). Ebben az is közrejátszott, hogy mind a császár, mind pedig Kaunitz (1711–1794) kancellár – aki szintén nagyra tartotta Pray szolgálatait – maradéktalanul meg voltak elégedve a királyi történetíró munkájával, amikor a törökök ellen 1787-ben megindult háború előkészületei során Pray történeti dokumentumok alapján kimutatta Magyarországnak (és így II. Józsefnek mint magyar királynak) a jogigényét az úgynevezett melléktartományokra.² Az újabb megbízás egy magyar államtörténet (*historia statistica*, vagyis alkotmánytörténet) megírására szólt, és ez felvetette annak is a lehetőségét, hogy ezúttal nem annalista módon, hanem tematikusan foglalja össze Magyarország (alkotmány)történetét. A már 1789-re elkészült tervezet (*Conspectus Statisticae Regni Hungariae, et provinciarum adnexarum*) is ezt vetítette előre, olyan témakörök részletes feldolgozásának ígéretével, mint a trónutódlás kérdése, a nemesi kiváltságok, a nemesi felkelés intézménye, a Szent Korona vagy az ország területének történeti változásai. A tervezet szintén elnyerte az udvar tetszését, nemkülönben a tíz esztendővel később, egészen pontosan 1799–1801 között megjelent végeredmény.³

A háromkötetes, *Historia regum Hungariae, cum Notitiis Praeviis ad cognoscendum veterem regni statum pertinentibus* (a továbbiakban *Historia*) című mű régen várt megjelenése után azonban az olvasóközönség a csalódottságának adott hangot, ugyanis a tematikus alkotmánytörténet helyett ismét egy

2 Pray titkos megbízásáról további szakirodalmi hivatkozásokkal bővebben lásd: Tóth 2019, 128–133.; Uő. 2020, 253–255.

3 Pray újabb megbízásának történetéről bővebben lásd Báthory 2009, 13–61., vö. Lischerong 1937, 106–112.

az annalista történetírás módszereivel készült, jobbára az eseménytörténetet felvonultató munkát tarthatott a kezében. Ráadásul kisebb terjedelemben is, mint az *Annales*, tehát úgy tűnt, I. Ferdinándig a királyi történetíró csak kivonatolta az évtizedekkel ezelőtt megjelent köteteket. Először a harmadik könyv látott napvilágot *Historia regum Hungariae stirpis Austriacae* címmel, amelyben Pray a Habsburg-házból származó magyar királyok időszakát tekintette át I. Ferdinándtól Mária Teréziáig. Az exjezsuita történetíró a feldolgozásban tehát tovább haladt időben az *Annales*hoz képest, ez a mai szemmel nézve jelentős újdonság azonban 1799-ben nem vigasztalta az olvasókat. Az első két kötet 1801-ben követte a harmadikat, ezek az Árpád-ház királyait (tehát Szent Istvántól III. Andrásig), illetve a egyes házi királyok uralkodását (Károly Róberttől II. Lajosig) mutatták be. Az első kötet elején található *Notitiae praeviae* címmel egy bevezető is, amely voltaképpen a *Conspectus* bővített változata. A munka másik jelentős újdonságaként mindössze e 154 oldalas, a 742–1000 közötti időszakot alkotmánytörténeti szempontból bemutató rész képviseli a *historia statisticát*. Bármekkora is volt az elégedetlenség a *Historia* köteteivel szemben, az udvar nem is kívánt többet a történetírótól. Érthető módon ugyan (az eredeti szándéktól eltérően) arra nem találták alkalmasnak, hogy a magyar alkotmánytörténet oktatására egyetemi tankönyvként használják, de az 1806-os *Ratio Educationis* a *Historia* köteteit jelölte meg történelemtankönyvként a kisgimnáziumok és a gimnáziumok számára.⁴

Nemzeti vagy idegen érdekek szolgálata? Vádak Pray Györggyel szemben

Mindezek után talán joggal merülhet fel egyrészt az a kérdés, egyáltalán miért érdemes Pray Györgynek e munkájával foglalkozni, ha ilyen kevés újdonsággal szolgált az *Annales*hez képest, sőt, bizonyos tekintetben még visszalépésnek

4 Erről bővebben lásd Báthory 2009, 31–33.

is tekinthetjük. Másrészt, ha még foglalkozunk is a *Historiával*, miért éppen az idegen Habsburg-ház uralkodóit tárgyaló harmadik kötettel kezdjük e műnek a megismerését, amikor foglalkozhatnánk akár az Árpád-házzal, vagy éppen a Hunyadiakkal, ami első pillanatra a magyarságtudás szempontjából, illetve a latinnyelvűségnek a magyar nemzeti kultúrában játszott szerepét vizsgálva indokoltabbnak is tűnhet. Sőt, magának Praynak sokszor ellentmondásos személye is tisztázásra szorul, ugyanis nem egyszer vádolta meg nemcsak az utókor, hanem már saját kortársai közül is néhányan, hogy az udvarhoz hű (aulikus) alattvalóként tudásával az idegen (sarkalatosabb megfogalmazásban az országot megszálló) Habsburgok céljait szolgálja a magyar nemzeti érdekek ellenében.

Az, hogy legalább kísérletet tegyünk e kérdések megválaszolására, elengedhetetlen ahhoz, hogy mind Pray Györgyöt mint történetíró, mind a *Historiát*, valamint annak a Habsburg uralkodókról szóló kötetét a megfelelő helyen és súllyal kezelhessük a 18. századi magyar történetírásban, valamint a magyar(országi) neolatin hagyományokat követő kultúrában. E kérdések ráadásul szorosan kapcsolódnak is egymáshoz.

Amennyiben alaposabban megnézzük azokat a kritikákat, amelyekkel Prayt ugyanúgy az udvarhoz való viszonya, mint a nemzeti érdekek képviselője miatt illették, rögtön (látszólagos) ellentmondást fedezhetünk fel. Erre felfigyelt már a 19. század végén, illetve a 20. század első felében az exjezsuita történetíró életútjának és munkásságának két jeles kutatója, Thallóczy Lajos és Lischerong Gáspár SJ is, mindketten védelmükbe véve Pray Györgyöt.⁵ Ugyanis megnyilvánulásaiban egyaránt fedezhetünk fel aulikus és nemzeti jegyeket.

Az aulikus szemléletmódot tükrözi, amikor nem ért egyet minden tekintetben a nemesi kiváltságokkal, de ugyanúgy ide sorolják elkötelezettségét a katolicizmus iránt (ebben persze nehéz kivetnivalót találni, hiszen hiába oszlatják fel a jezsuitákat, neveltetésének és képzésének köszönhetően szemléletében továbbra is értékrendjüket képviseli), valamint azt, hogy az országnak a megóvását a katolikus, a pogány törököt is végül elűző Habsburg-dinasztiában látja biztosítva. A nemesi-nemzeti szemlélet követői számára e gondolatok persze

5 Lischerong 1937, 101., 106., 123.; Thallóczy 1888, 523.

már egyet jelentettek azzal, hogy Pray az abszolutista Habsburg-hatalom feltétel nélküli kiszolgálója, amivel sérti a nemzeti érdekeket.

Különös módon azonban az udvarhoz hű, aulikus szemléletet követők pedig éppen azt róják fel számára, hogy túlságosan is a magyar érdekek felől közelíti meg, magyar szemszögből nézi az eseményeket. Valóban, bizonyos nemesi kiváltságok bírálata és a katolikus hitvédelem mellett ugyanúgy jellemző a királyi történetíróra, hogy nem mindenben ért egyet a Habsburgok politikájával. Finoman, azért az udvar bizalmát megtartva védelmezi a rendi alkotmányt, a magyar állam integritásának megőrzését pedig soha nem adja fel, így a Habsburgoknak (elsősorban II. Józsefnek) azokat a centralizációs törekvéseit sem tudja támogatni, amelyekkel beolvasztanák Magyarországot az örökös tartományok közé. Pray mindig is arra törekedett, hogy az uralkodó az országot saját törvényei és szokásai szerint kormányozza, ennek egyik szemléletes, kompromisszumot tükröző példája, amikor az 1790/91-es országgyűlésen az exjezsuita történetíró is nemcsak azt támogatja, hogy az 1765-ben elhunyt Batthyány Lajos után újra nádort válasszának, hanem azt is, hogy az ország első főméltósága Sándor Lipót főherceg legyen. E nemzeti jegyek mellett Lischerong még kiemeli, hogy mindig szót emelt Magyarország mellett, amikor olyan írások jelentek, amelyek becsmérelték hazáját.

Pray György tehát a Habsburgokat támogatók számára túlságosan nemzeti, míg a nemesi-nemzeti szemlélettel rendelkezők számára túlságosan aulikus volt. E szemléletbeli jegyek keveredése azt mutatja meg számunkra, hogy a Habsburg uralkodók időszakát, és különösen a törökök kiűzését követő időszakot, amikor az ország betagozódik, de be nem olvad a Habsburg Birodalomba, miután a rendek hosszabb-rövidebb időre kiegyeznek I. Lipóttal, III. Károlyval, majd pedig Mária Teréziával is, nem lehet két pólusra, nemzeti és aulikus – ha tetszik, kuruc és labanc – szemléletre korlátozni. A paletta ennél sokkal színesebb és összetettebb, ennek egyik markáns irányzata az exjezsuita történetíró által is képviselt *nemzeti-aulikus* szemlélet, amely a katolikus Habsburg uralkodókban látta Magyarország felszabadulását a pogány török megszállása alól, fejlődését, integritásának megőrzését, valamint a keresztény-katolikus kultúra fennmaradását.⁶ E

6 A *nemzeti-aulikus* szemléletmódról Tóth Sándor Attila ad kiváló összefoglalást: Tóth 2013, 299–312.

nemzeti-aulikus szemléletmódban tehát megtalálhatjuk mindazokat a nemzeti és aulikus jegyeket, amelyeket hol a nemesi-nemzeti szemlélet, hol az udvarhű szemlélet képviselői kifogásolnak az exjezsuita történetíróval szemben.

Részben Pray György *nemzeti-aulikus* szemléletének köszönhető az is, hogy az eredetileg *historia statisticának* szánt munka végül nem készült el ebben a formában. Ugyanis ezzel a megbízással II. Józsefnek és az udvarnak éppen az volt a célja, hogy a császár reformtörekvéseit támogatva a Magyar Királyságot beemeljék az örökös tartományok kormányzati rendszerébe, valamint a felmerülő közjogi kérdésekben az abszolutista uralomra törekvő császárt igazolja a rendekkel szemben.⁷ Pray számára azonban II. Józsefnek ezek a törekvései, amelyek az ország integritását, valamint a magyar szokások és törvények megtartását veszélyeztették, már összeegyeztethetetlenek voltak *nemzeti-aulikus* szemléletével.

A további jelentősebb okokat, illetve a mű születésnek körülményeit Báthory Orsolya doktori disszertációjában kellő részletességgel ismertette, ezért ezeket most csak röviden tárgyaljuk.⁸ A legfontosabb ezek közül mindenképpen az, hogy az udvar Pray munkáját a korábbi évekhez képest sokkal szigorúbban felügyelte. Valószínűsíthető, hogy ennek oka az volt, hogy amikor a királyi történetíró *Commentarius*aiban kimutatta Magyarország jogigényét az úgynevezett melléktartományokra, Nicky Kristóf (1725–1787) helytartótanács- és kamarafőnök, valamint Kaunitz államkancellár utasításának ellenére – akik végül biztonságosabbnak látták, ha a kéziratban maradt munkát a titkos levéltárba zárják – kutatásainak néhány eredményét *Taurunum* című kiseposzának lábjegyzeteiben a nyilvánosság elé tárta.⁹ Prayt emellett az is korlátozta a *historia statistica* írásában, hogy meglehetősen szigorú eszmei útmutatást kapott a mű elkészítéséhez, amelyet maga Izdenczy József felügyelt. Izdenczy bár alapvetően meg volt elégedve a Pray által terveztként benyújtott *Conspectusszal*, és támogatta annak kidolgozását, nem mulasztotta el megjegyzésekkel és észrevételekkel ellátni. Végezetül meg kell említenünk, hogy a királyi történetíró arra

7 Báthory 2009, 29–30.

8 Báthory 2009, 31–44.

9 L. Tóth 2020.

is panaszkodik, ráadásul éppen Izdenczynek, hogy egyrészt a Kamara visszatart bizonyos dokumentumokat, nehogy valaki kimutathassa azokból a királyi felségjogokat, másrészt arról, hogy egyre kedvezőtlenebb a megítélése, ugyanis sokan a nemesi jogok elárulójának tartják. Ez utóbbi szintén nehezíti a szükséges oklevelekhez való hozzáférését.¹⁰

Láthatjuk tehát, Prayjal szemben egyáltalán nem áll meg az a vád, hogy a nemzeti érdekek elárulója lenne, sőt, a *historia statistica* megvalósítása is részben azért hiúsul meg, hogy ne kelljen olyan ügyben szolgálatot tennie a Habsburgoknak, amely az ország integritását, törvényeit, szokásait sértené. A *Historiának* (a *Notitiae praeviae* mellett) a legérdekesebb és legértékesebb része – az *Annales*hoz képest – a *Historia regum Hungariae* harmadik, Habsburg uralkodókat tárgyaló kötete. Ezzel azért is érdemes foglalkozunk, mivel éppen időszerű lebontanunk és árnyalnunk a 19. század óta uralkodó, a korszakról meglehetősen sematikus képet nyújtó kuruc-labanc szemléletet, amelyre osztályharcos köntösbe bújtatva még a marxista történetírás is előszeretettel hivatkozott, sőt a mai napig jelen van.

Fejezetek Szapolyai János és I. Ferdinánd küzdelméből a *Historia regum Hungariae stirpis Austriacae* lapjain

A *Historia Regum Hungariae stirpis Austriacae* 432 oldalon tárgyalja összesen tíz Habsburg uralkodónak az időszakát 1527–1780-ig, vagyis I. Ferdinándtól Mária Teréziáig. Ezt egy az aktuális uralkodónak, I. Ferencnek (uralkodott 1792–1835) szóló hatoldalás ajánlás előzi meg. A történeti munkában I. Rudolf (a tizenöt éves háború), I. Lipót (a török kiűzése), I. József (a Rákóczi-szabadságharc), III. Károly és Mária Terézia egyaránt jelentősebb terjedelmet kapnak, a leg hosszabban mégis a már az *Annales*ban is tárgyalt I. Ferdinánd időszejével (összesen 122 oldalon), az ország két, illetve három részre szakadásával foglalkozik.

Az alábbiakban az I. Ferdinánd uralkodásának időszakával foglalkozó résszel kívánunk foglalkozni, ebből szeretnénk néhány olyan részletet bemutatni, amelyek a császár és Szapolyai János (illetve a törökök) küzdelmének egy-egy fontos momentumát tárgyalják.

10 Erről bővebben lásd Báthory 2009, 33–39.

Miután az olműtzi találkozó során I. Zsigmond lengyel király (uralkodott 1506–1548) hiába próbált közvetíteni I. Ferdinánd és Szapolyai között – mivel hosszas vita után is mindketten legitimnek tartották az uralmukat –, arra kényszerültek, hogy a konfliktust fegyverrel rendezzék.¹¹ Az első komoly esemény Habsburg Ferdinánd és Szapolyai János (illetve a törökök) seregeinek fegyveres összecsapásaiban Buda 1529-es elfoglalása volt. I. Szulejmán (uralkodott 1520–1566) májusban lépte át az ország határát, hogy megkezdje hadjáratát. Pray – ahogy fentebb már utaltunk rá a *nemzeti-aulikus* szemlélet kapcsán – a Habsburg uralkodókban látta a keresztény ország jövőjét, így természetesen Ferdinándot kedvezőbb színben tünteti fel, mint a pogány törökkel összejátszó Szapolyait. A történetíró – már csak ezzel is utalva Szapolyai kétes jellemére – nem hagyhatja szó nélkül, hogy János király a szultánt éppen Mohácsnál fogadta, ahol – ahogy Pray írja, természetesen az 1526-os vereségre gondolva – a négy évvel ezelőtt vívott harcban II. Lajos király oly szerencsétlen véget ért, és ahol az ország barbár igába került.¹²

A mohácsi találkozó után a szultán és Szapolyai Buda, illetve Pest felé vonultak, az ostrom végül szeptember elején kezdődött meg. A várat (az egyébként az országban ekkor nem tartózkodó) Ferdinánd megbízásából Nádasdy Tamás védte. Pray itt Nádasdy várkapitány hősie helytállását emeli ki, aki a reménytelen helyzet ellenére nem akarta feladni a várat, ugyanakkor a német katonák szégyenteljes viselkedését sem hallgatja el. Ugyanis a szabad elvonulás ígéretére Nádasdyt a hálószobájába zárták, majd átengedték a várat a törököknek, egészen pontosan Szapolyainak. Hűtlenségük azonban rosszul végződött, ugyanis (bár Pray ezt már nem említi) az elvonuló német katonák leg többjét – ugyan a szultán jóváhagyása nélkül, de – a janicsárok lemészárolták.¹³ Bár a

11 Pray 1799, 5.

12 „*Solymanus interim cum CL. millibus fines Hungariae ingressus Mohácsium attigit. Hic illum Zapolya cum VI. millibus salutandi causa conveniens, praestita obedientia se in eius potestate futurum promisit, eo pene in loco, in quo Ludovicus quarto abhinc anno infeliciter pugnans occubuit, barbari vasallum se professus.*” Pray 1799, 13. vö. Liptai–Borus 1984, 167.; Hermann–Mészáros 2020, 16.

13 „*Mohácsio uterque profecti, Solymanus ad Budam, Zapolya Pestini substitere. Arx iter morata est: praeerat huic Thomas Nádasdius; obsessione ad aliquot dies producta, Germanus miles primum de deditioe mentionem iniecerat, frustra obstitit Nádasdius datae fidei eos*

fogságba esett Nádasdy később átállt Szapolyai János pártjára, mégis a nemzeti-aulikus szemlélet tükrében a szultánt segítő Szapolyaival és az áruló német várvédőkkel szemben az epizód elfoglalásának hőse a bátran helytálló, (ekkor még) Habsburg-párti magyar várkapitány.

A következő esemény, amelyet szeretnénk kiemelni, Kőszeg 1532-es ostroma. Praytól megtudjuk, hogy Szulejmán elhagyva a hagyományos vonulási útvonalat, nem a Duna jobb partján, Komárom és Győr (Jaurinum) felé vezette a sereget Bécs ellen, hanem Kőszeg (Ginsium) felé vette az irányt. A hírré Bécsnél Ferdinánd bátyjának, V. Károly német-római császárnak (uralkodott 1530–1556) a segítségével hatalmas sereg gyűlt össze a Spanyolországból, Itáliából, Belgiumból, illetve a Német-római Birodalomból. Hiába állt azonban Bécs alatt a jelentős létszámú keresztény sereg, Magyarország határát nem lépte át. Így a zenggi (Segniensis) születésű Jurisics Miklós, Kőszeg várkapitánya egyedül maradt, amikor augusztus 1-jén megkezdődtek az ostrom előkészületei.¹⁴ Kőszeg ostromának epizódjában a történetíró ismét egy Habsburg-párti, de magyar (pontosabban ez esetben horvát) hadvezér, illetve a magyar várvédők hőstettét emeli ki. Pray a várvédőknek a török sereghez képest maroknyi számát illetően 700 hadra fogható főt említ, ami nagyjából megfelel a ma is elfogadott létszám-nak.¹⁵ A királyi történetíró arra is kitér, hogy a várvédőknek egy jelentős részét nem képzett katonák, hanem Kőszeg környékéről a várba menekült parasztok alkották.¹⁶

admonens, illi importunum monitorem cubiculo includunt, et, sub lato e turri vexillo regio, signum deditiois edunt, et in hanc conditionem paciscuntur, ut dato bidui spacio, salvis rebus, et armis abire inviolatis liceat. Buda Zapolyae tradita est, sed fides dedititiis male servata.” Pray 1799, 13. vö. Liptai–Borus 1984, 167.; Hermann–Mészáros 2020, 16–17.

14 „*Solymanus, relicto ad dextram Danubio, et Comaromio, ac Jaurino praeteritis, ad Ginsium adhaesit, incertum, an Ibrahimi, per Caesarem auro deliniti, ut ferebatur, consilio adductus, an dubitarit, cum Germanorum Imperatore, qui ingentem ex Hispanis, Belgis, et Imperialibus, bello Italico diu exercitis, conflatum ad Viennam habuit Exercitum, fortunam periclitari, Pridie, quam urbecula exiguis operibus munita ipsis Kalendis Augusti obsideri coepit, Nicolaus Jurrissichcius, patria Segniensis, cum exiguo militum manipulo, XXXVIII. solum fuere, eam opportune ingressus, ingentem rusticorum copiam securitatis causa confluentium reperit, et ex his DCC. armis, quae fors fortuna obtulit, instructos.*” Pray 1799, 26. vö. Liptai–Borus 1984, 167–169.; 167.; Hermann–Mészáros 2020, 18.

15 Liptai–Borus 1984, 167–169.; Hermann–Mészáros 2020, 18.

16 Pray 1799, 26.

Tanulmányunk zárásaként a Ferdinánd és Szapolyai fegyveres küzdelmét lezáró váradi békéről (1538) szeretnénk kiemelni egy rövid részletet. Az udvari történetíró leírja, hogy miután Habsburg Ferdinánd és Szapolyai János egy évtized alatt nem tudtak dűlőre jutni, a császár (V. Károly) is már arra ösztönözte fivérét, hogy kössön megállapodást Szapolyaival. Segítségként a megállapodás megkötéséhez pedig Magyarországra küldte Johannes von Weeze (1489–1548) lundi érseket. Először Rozgonyban találkoztak, aztán Sárospatakon folytatták a tárgyalásokat, majd Váradon tanácskoztak, ahol végül február 24-én megkötötték a békét.¹⁷

E néhány rövid részlet alapján is talán bizonyosságot nyerhettünk arról, hogy a *Historia regum Hungariae stirpis Austriacae* akár a Pray-életmű tanulmányozásának, akár a magyarságkutatás szempontjából legalább annyira érdeemes arra, hogy foglalkozzunk vele, mint a mű első két könyve, vagy éppen az *Annales* kötetei. A magyar történelemnek ugyanis szintén szerves része a Habsburg-ház királyainak uralkodása. E korszak esetében is legalább annyira fontos az alaposabb megismerés, árnyalás, a sztereotípiák és a sematikus megközelítések elhagyása, mint például őstörténetünk, középkori vagy akár 20. századi történelmünk eseményeinek feldolgozása során. Láthatjuk, Pray a keresztény-nemzeti érdekeket tartja elsősorban szem előtt, így nemcsak a munkássága során összegyűjtött forrásokkal, adatokkal, hanem szemléletmódjával is segített megőrizni korunk számára a keresztény-nemzeti értékeket, ezzel (is) erősítve Magyarország kötelékét az európai kultúrához.

17 „Caesar praeterea, ut consociatio felicem exitum haberet, etiam Persas per internuncios in Turcas concitabat, et fratri auctor erat, ut, si pax cum Zapolya in solidum conciliari non posset, inducias saltem prorogari pateretur, quae cura rursus Joanni Lundensi Archiepiscopo mandata est. Arbitri utrinque delecti, primum in Rozgpony oppido, mox Sárospatakini, ac Varadini denique congressi sunt, pax tamen, confieri tum quidem non potuit, induciae solum annuae a XXIV. Febr. in easdem, ut ante, leges firmatae...”. Pray 1799, 36. vö. Liptai–Borus 1984, 171.; Hermann–Mészáros 2020, 19.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Báthory 2009.** Báthory Orsolya: *Pray György Epitome Rerum sub Josepho II. Leopoldo II. et Francisco I. regibus Hungariae gestarum* című műve (bevezető tanulmány és szövegközlés). Doktori értekezés, Debreceni Egyetem BTK, kézirat, 2009.
- Hermann–Mészáros 2020.** Hermann Róbert (főszerk.) – Mészáros Kálmán (szerk.): *Magyarország hadtörténete II. Az oszmán hódítás kora 1526–1718.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2020.
- Liptai–Borus 1984.** Liptai Ervin (főszerk.) – Borus József (szerk.): *Magyarország hadtörténete I. A honfoglalástól a kiegyezésig,* Zrínyi Kiadó, Budapest, 1984.
- Lischerong 1937.** Lischerong Gáspár: *Pray György élete és munkái.* Pray Rendtörténetirő Munkaközösség, Budapest, 1937.
- Pray 1799.** Georgius Pray: *Historia regum Hungariae stirpis Austriacae.* Pestini, 1799.
- Thallóczy 1888.** Thallóczy Lajos: Pray György, s a magyar korona melléktartományai. *Századok*, 22. (1888), 523–532.
- Tóth 2013.** Tóth Sándor Attila: *Tertina Mihály, a lapszerkesztő és a latin poéta II. A neolatin versköltő.* Gradus ad Parnassum, Szeged, 2013.
- Tóth 2019.** Tóth Sándor Máté: „Belgrád! sok vitéz lelkeknek / Felejthetetlen ára / A Császári címereknek / Hellytengedsz utoljára!” *Belgrád 1789-es visszafoglalásának emlékezete a neolatin irodalmi hagyományok tükrében.* Doktori értekezés, Szeged, kézirat, 2019.
- Tóth 2020.** Tóth Sándor Máté: „Minősített adatok” nyilvánosságra hozása egy neolatin kiseposzban. Pray György *Taurunum* című művének történelmi forrásairól. *Forum. Acta Juridica et Politica*, X/2. (2020) 253–274.

National and/or aulic?

ABSTRACT: György Pray (1723-1801), a Jesuit historian, worked as a royal historian after the general dissolution of the Order, and in this capacity he was commissioned to write a history of the Hungarian constitution (*historia statistica*). The result, however, was a three-volume work in the tradition of annalist historiography, published between 1799 and 1801. The circumstances surrounding the production of this late work by Pray and the author's attitude towards national interests and the court raise a number of questions to this day. In our study, we will focus on the third volume of his *Historia regum Hungariae stirpis Austriacae*, and highlight some of the details of the struggle between Ferdinand I and János Szapolyai in order to answer some questions and propose some further reflections.

KEYWORDS: György Pray, Ferdinand I, János Szapolyai, Baroque historiography, national-aulic approach

